

Експериментальна археологія: досвід моделювання об'єктів та виробництв. —

К., 2013. — 255 с., іл. (Археологія і давня історія України. — 10).

Експериментальні дослідження в археології мають давню традицію. Необхідність співпраці представників гуманітарних наук з природознавцями й технологами чітко розуміли ще на початку ХХ ст., тож у структурі Імператорської археологічної комісії був виділений Технічний комітет. Надалі, з формуванням Академії історії матеріальної культури, в Ленінграді виник Інститут археологічної технології, а 1933 р. у Києві, в Секції історії матеріальної культури (в подальшому — Інститут археології), була створена лабораторія експериментальної археології. Такі роботи провадилися й надалі, але масштабно розгорнулися в останні десятиліття — разом з усвідомленням того, що без експериментальних досліджень наші знання про різні галузі діяльності в давніх суспільствах дещо односторонні, оскільки ґрунтуються на результатах — об'єктах і речах, відкритих розкопками.

Хоча й на цьому ґрунті було зроблено чимало важливих спостережень, сам процес якихось дій, операцій, процедур, а саме умови протікання, задіяні матеріали та їхні властивості, тривалість, затрати, можливості й результативність, якість готової продукції та ін., які залежали від багатьох чинників, і всілякі нюанси, що могли вплинути на те, лишалися значною мірою утаємниченими. Відтак, значення експериментальної археології полягає в тому, що вона, відштовхуючись від реальних джерел і знань про певну добу, може змоделювати якусь ситуацію, а заодно — з'ясувати умови та чинники, що могли впливати на її перебіг і результати, а, відтак, не тільки підтвердити чи спростувати певні міркування, висунені на ґрунті суто археологічних спостережень і припущень, а й виявити чимало секретів давніх га-

лузей з виробництва якихось необхідних для суспільства речей і засобів.

Це демонструє рецензований збірник, що відображає певний досвід експериментальної археології. Він є результатом спільного українсько-білоруського проекту «Палеоекономіка населення лісової зони України та Білорусі», а також проведеного в його межах польового семінару за участю не лише виконавців проекту, а й науковців інших країн — Латвії, Чехії та Грузії.

Об'єднані спільним покликом, дослідники представили різні аспекти цієї багатогранної теми що в хронологічному аспекті — від палеоліту до епохи пізнього середньовіччя, що в культурно-територіальному — Центральною та Східною Європою й Закавказзя, що в тематичному — від історії розвитку вітчизняних експериментальних досліджень (статті О.М. Загородньої, В.А. Колеснікової, А.С. Яненко) до теоретичного чи натурального моделювання різних процесів і висвітлення конкретних спостережень їхнього перебігу та результатів.

Остання тема, зокрема натурне моделювання, посідає провідне місце в збірнику та представлена, головню, дослідженнями українських фахівців, що займаються давньоруською археологією та історією. Йдеться, зокрема, про відтворення давньоруського житла (І.А. Готун) і можливості оформлення його інтер'єру та умеблювання (М.С. Сергєєва, В.В. Янченко). Вивчення структури та будови захисних валів давньоруських городищ цілком уможливило реконструкцію їх на місцевості — на реальних пам'ятках чи змодельованих (В.Ю. Непомнящих). Зовсім інший аспект давньоруської історії посідають експерименти з бортництва (І.А. Готун, А.В. Петраускас, О.А. Коваль), продукти якого — мед і віск — здавна використовувалися людьми та становили в указані

часи також важливий предмет експорту. Спираючись на знання цієї галузі, на натурних моделях опрацьовано весь її цикл — від виготовлення бортей і встановлення їх до збору «врожаю».

Виготовлення посуду — здавалося б така проста річ, винайдена задовго до часів Київської Русі. Але й тут є свої секрети, виявити які уможливує спостереження за роботою нинішнього гончаря, що проливає світло на цілком давні «рецепти» глиняної сировини та полив, а також послідовність процедур щодо отримання кінцевого продукту певної якості (Л.В. Чміль, А.А. Чекановський).

До таких так само давніх галузей діяльності належить і рільництво. Зроблено чимало припущень щодо його можливостей у різні періоди історії. Але такі припущення можна певною мірою перевірити шляхом створення експериментальних ділянок, оброблених відповідними знаряддями та засіяних відомими для окремих часів окультуреними рослинами, приміром, для трипільської культури та давньоруського часу (Г.О. Пашкевич).

Від рубежу II—I тис. до н. е. важливої ролі набула чорна металургія, а видобуток сировини, отримання заліза та виробів з нього стало однією з прикмет поступального освоєння сировинних ресурсів. Цей процес розпадається на два аспекти — власне освоєння залізних руд, що продемонстровано в збірнику на прикладі поселення Уч-Баш у Криму (Е.А. Кравченко, Т.Ю. Гошко), та висвітлення однієї з важливих ланок цього процесу, а саме отримання деревного вугілля для потреб металургії та металообробки (О.О. Коба).

Принципове значення для таких досліджень має не тільки опис, а й фіксація експериментів на фото- й кіноплівку. Статті гарно ілюстровані, зокрема й кольоровими фото.

Напрямок розбудови археологічних музеїв просто неба (open air), нині надзвичайно популярних і важливих науково-просвітницьких закладів, на ґрунті результатів археологічних та експериментальних досліджень представлений статтями В.Л. Лакізи (Білорусь). Українські археологи пропонують проект створення такого музею під назвою «Древлянський град» на північно-східній околиці м. Олевськ на Житомирщині (А.В. Петраускас, А.О. Петраускас та О.А. Коваль).

Схвально сприймаючи збірник, все ж зауважимо. По-перше, слід активніше провадити такі дослідження та сміливіше висувати проекти для їхньої реалізації. По-друге, хоча кожен експеримент чи підхід до пізнання якихось процесів ґрунтується на певних методичних засадах, збірнику бракує спеціальних статей, присвячених загальним теоретико-методологічним проблемам експериментальної археології та таких, які б ґрунтовно та всебічно розкривали її значення та перспективи.

Загалом наголосимо, що представлений збірник є наочним прикладом підходів до висвітлення складних питань відтворення стародавніх процесів і виробництв. Він дає уявлення про ланки та послідовність різних технологічних процесів, їхній перебіг, трудомісткість, тривалість, про вплив певних чинників на якість і кількість продукції, а заразом — про втрачені елементи давніх споруд та інші артефакти, які через різні причини не збереглися до нашого часу, дозволяє повніше та об'єктивніше зрозуміти життя та побут стародавнього населення.

Немає жодного сумніву, що такі експерименти слід продовжувати й вдосконалювати, а також висвітлювати їхні результати. Сподіваємося на продовження публікації серії збірників з проблем експериментальної археології.

Д.Н. КОЗАК